

Nenad V. Kovačević*
https://orcid.org/0000-0002-0840-0063
Branko M. Nikolić**
https://orcid.org/0009-0002-0867-3210
Antonio A. Mak***
https://orcid.org/0009-0004-3670-0436

UDK: 343.9.02(497.11)
DOI: 10.5937/MegRev2402109K
Originalni naučni rad
Primljen 15.08.2024.
Odobren 17.11.2024.

JEDAN PRISTUP ODREĐENJU UTICAJA ORGANIZOVANOG KRIMINALA PO BEZBEDNOST REPUBLIKE SRBIJE****

Sažetak: Bezbednost je danas ključna funkcija u razvoju svakog društva. Posmatrano sa naučnog stanovišta bezbednost treba da nam da odgovore kada su u pitanju izazovi, rizici i pretnje koji utiču na razvoj savremenog sveta, prevashodno kao zajednice. Svakim danom se usavršavaju i usložnjavaju uslovi za očuvanje ljudske egzistencije, a time se povećava i strah od neizvesnosti, i nemogućnosti predikcije nesmetanog funkcionisanja svih segmenata društva. Organizovani kriminal predstavlja kompleksan bezbednosni izazov, rizik i pretnju, jer u sebi inkorporira više mera, radnji i aktivnosti kojima se primarno krši legislativa, i stvaraju se dugoročne negativne posledice za sve sfere društva. Težine posledica po vrednosti društva determinišu organizovani kriminal kao izazov, rizik ili pretnju. Polazna osnova rada je pojmovno-kategorijalna distinkcija između bezbednosnih izazova, rizika i pretnji, odnosno njegovog uticaja po bezbednost Republike Srbije. Rad daje teorijski osvrt na organizovani kriminal kao svojevrsan društveni fenomen, i to kroz komparaciju administrativnih i akademskih definicija. Rezultati rada su dobijeni kroz istraživanje koje je realizovano sa ciljem definisanja modela upravljanja razvojem sposobnosti sistema odbrane. Na osnovu ovih rezultata posledično je dobijen i odgovor na pitanje: „Da li je organizovani kriminal jedan od najznačajnijih izazova, rizika ili pretnji bezbednosti Republike Srbije?“, odnosno definisan je uticaj organizovanog kriminala po bezbednost Republike Srbije.

Ključne reči: organizovani kriminal, uticaj, bezbednost, pretnja.

* Docent, Vojna akademija, Univerzitet odbrane u Beogradu, Srbija.
E-mail: inz.84kula@gmail.com

** Asistent, Vojna akademija, Univerzitet odbrane u Beogradu, Srbija
E-mail: nikolicmbranko@gmail.com

*** Ministarstvo odbrane, Beograd, Srbija.
E-mail: antoniomak3@gmail.com

**** Naučni rad je rezultat istraživanja u naučnoistraživačkom projektu koji je finansiralo Ministarstvo odbrane Republike Srbije, pod brojem: VA-DH/1/22-24 i nazivom "Model upravljanja razvojem sposobnosti sistema odbrane".

1. UVOD

Globalizacija se može predstaviti kao skup integrativnih procesa koji su sve izraženiji i koji dovode do stalnog jačanja međuzavisnosti između država i poslovnih subjekata, a samim time, posledično, utiču i na sferu bezbednosti. Ovaj proces, koji konstantno i neumoljivo teče ima svoje pozitivne, ali i negativne strane koji imaju refleksije i reperkusije na svakodnevni život kako običnog građana tako i zajednice kojoj pripada. Organizovani kriminal je jedan od eklatantnih primera nus pojava globalizacije, koji predstavlja pretnju tekovinama savremene civilizacije. Pored toga organizovani kriminal je istovremeno i pretnja bezbednosti i privrednom razvoju na planetarnom nivou. Varijetet delatnosti organizovanog kriminala i njegov permanentan rast širom sveta bili su pokretač mnogih nacionalnih i međunarodnih bezbednosnih procesa, odnosno aktivnosti.

Karakteristike organizovanog kriminala su različiti oblici ispoljavanja i sve veća prisutnost i infiltracija u raznim oblastima savremenog društva. Korišćenjem evidentnih nepovoljnih kretanja u društveno-političkoj i ekonomskoj sferi, te u drugim područjima, uzrokuje različite izvore nesigurnosti u jednom društvu. Narastajuća internacionalizacija organizovanog kriminala dovodi do ozbiljnih implikacija u međusobnoj saradnji država. Jedna od glavnih karakteristika organizovanog kriminala je njegova sposobnost da maksimalno iskoristi sve nepreciznosti i nedorečenosti zakonskih propisa i praznine koje su nastale nefunkcionisanjem pravne države. Veštim prilagođavanjem, visokosofisticirane kriminalne organizacije postupno trasiraju put ka pojedinim državnim i drugim predstavnicima u cilju potrebne zaštite, kako bi kroz izbegavanje i povrede zakona rapidno jačale svoju ekonomsku moć.

Poznata je činjenica da se u te procese obavezno nastoje involvirati predstavnici organa vlasti i drugih zainteresovanih institucija raznim vidovima korupcije, kako bi se obezbedile izvesne koncesije ili prećutna saglasnost za vršenje kriminalnih aktivnosti. Kroz takav oblik odnosa između šefova kriminalnih organizacija i predstavnika vlasti, raste moć i ugled nosilaca kriminala, smatrajući da su „novac i bogatstvo“ jedno od glavnih „sredstava ugleda“, odnosno poštovanja u društvu, ali „niko ne pita za način kako je to bogatstvo stečeno“. Sa posedovanjem takve moći njima se otvara mogućnost za razne oblike pritisaka na zvanične predstavnike vlasti, primarno na bezbednosne i zaštitne mehanizme države (policija, pravosuđe, finansijske institucije i njihovi inspekcijski organi ...).¹

Jačanjem ekonomske moći i delovanjem na određenim oblastima i teritorijama, kriminalne organizacije sve više ulaze u područje primene raznih oblika nasilja i korupcije, a osnovni cilj je da se ne stvaraju prepreke u legalizaciji

¹ Masleša, R. (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 691

nezakonito stečenog profita. Nije retka pojava da je teško razlikovati neke legalne organizacije od pojedinih oblika organizovanog kriminaliteta. Rastuća politička i ekonomska moć nosilaca organizovanog kriminala u znatnoj meri se zasniva na njihovoj komunikaciji, ili preciznije rečeno zaštitna sprega koju imaju sa pojedinim organima države, odnosno njihovim predstavnicima, političkim partijama, drugim privrednim i vanprivrednim institucijama, ili pak pojedincima, pri čemu je korupcija osnovno sredstvo koje prati razvoj organizovanog kriminala.²

U radu je analiziran organizovani kriminal iz teoretskog aspekta na osnovu težine posledica koje predstavlja po bezbednost Republike Srbije. U tu svrhu, na nivou naučne deskripcije, a na osnovu rezultata istraživanja došlo se do odgovora na istraživačko pitanje: „*Da li je organizovani kriminal jedna od najznačajnijih izazova, rizika ili pretnji bezbednosti Republike Srbije?*”. Odgovor na istraživačko pitanje definiše uticaj organizovanog kriminala po bezbednost Republike Srbije. Sledstveno tome stvara se mogućnost za definisanje procesa, odnosno ažuriranja postojećih legislativnih i stratejskih dokumenata koji regulišu borbu protiv organizovanog kriminala.

2. TEORIJSKE OSNOVE ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Kao specifična negativna društvena pojava, organizovani kriminal može predstavljati unutrašnji neoružani oblik ugrožavanja bezbednosti. Organizovani kriminal podrazumeva postojanje kriminalne organizacije koja ima više od dva člana, s ciljem trajnijeg vršenja krivičnih dela radi ostvarivanja koristi i odgovarajućeg uticaja, s tim što takva vrsta organizacije, s ciljem da opstane treba koristiti nasilje ili neka druga sredstva i metode zastrašivanja ili da uspostavi odgovarajuću spregu sa državnim, ekonomskim, političkim i finansijskim činionicima društva, bilo korupcijom, iznudom, ucenom ili na neki drugi način.³

Primarni razlog bavljenja organizovanim kriminalom je sticanje novca i moći, odnosno želja za vaninstitucionalnim, vanpravnim, vanetičkim i drugim uticajima na državu i politiku, to jest sticanje položaja i uticaja u društvu koje ne mogu da se steknu učešćem u normalnim demokratskim procesima. Definicija organizovanog kriminaliteta⁴ menjala se kroz istoriju, ali je zapravo njena suština ostala

² Ignjatović, Đ., Škulić, M. (2012). *Organizovani kriminalitet*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Beograd, 57

³ Bošković, M. (2003). *Transnacionalni organizovani krimanlitet*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 24

⁴ Pojmovi kriminal i kriminalitet su sinonimi, s time da je koren reči isti i preuzet je iz anglo-saksonskog govornog područja, konkretno od reči "crime" što znači zločin. Ovde je bitno navesti da se pojam kriminal koristi u administrativne, a pojam/termin kriminalitet isključivo u akadamske svrhe.

ista – aktivnost kriminalnih grupa ili organizacija čiji je cilj nelegalno obavljanje poslova, to jest vršenje krivičnih dela zbog sticanja profita ili prevlasti u određenim oblastima društvenog života.

Veliki broj stranih autora bavi se ovim pojmom i fenomenom. Osnovnu definiciju dao je Majkl Malc (engl. Michael Malz) prema kojoj: „kriminalne i druge nezakonite aktivnosti velikih, trajnih, multi ekonomskih organizacija koje su osnovane pre svega u kriminalne svrhe, uz rešenost da koriste korupciju i nasilje u svojim aktivnostima.”⁵ Eliot Mejbl (engl. Eliot Mabel) smatra da: „organizovani kriminalitet u svom sadržaju pored planiranja, organizovanja, podele zadataka, odgovornosti i discipline unutar kriminalne organizacije čiji je cilj ostvarivanje dobiti, obuhvata i određenu vezu sa državom i pojedinim njenim organima u vidu saradnje organa koji primenjuju zakon sa onima koji ga ne poštuju i žele da ga izigraju.”⁶ Majkl Rekles (engl. Michael Rackles) smatra da je: „organizovani kriminal čvrsta i strukturisana forma kriminalnog ponašanja sa sasvim određenom poslovnom organizacijom čija se struktura izražava u sindikatima i ostalim hijerarhijski organizovanim oblicima kriminalnog sveta.”⁷

Ne ulazeći u pojedinosti da li su izneta neposredno ili pod uticajem pojedinih stranih autora, stanovišta domaćih autora većinom ukazuju da je uz sve poteškoće u pogledu određenja organizovanog kriminala, za njegovo manifestovanje neophodna veza sa državom i njenim predstavnicima, odnosno ostvarivanje određenog uticaja u političkim i privrednim strukturama. U kojoj će meri imati uspeh u toj sprezi, u kom obimu i u kojim strukturama će svoj uticaj ostvariti, prevashodno zavisi od sposobnosti njegovih kadrova i kapaciteta korišćenja povoljnih uslova u društveno-političkim i ekonomskim odnosima zemlje sa jedne, a odlučnosti i efikasnosti države i njenih predstavnika da mu se suprotstave, sa druge strane.

„Organizovani kriminalitet je negativna sprega interesa profesionalnih kriminalaca, podređenih policajaca i korumpiranih političara, koja sprega se u savremeno doba, pretvorila u posebno kriminalno preduzeće, koje nelegalnim aktivnostima stvara profite koji prevazilaze zarade mnogih snažnih korporacija i nacionalne dohotke većine država.”⁸ Ignjatović definiše organizovani kriminal kao: „vrstu imovinskog kriminaliteta, koji karakteriše postojanje kriminalne organizacije koja obavlja kontinuiranu privrednu delatnost koristeći pri tom nasilje i korupciju nosilaca vlasti.”⁹ Stojanović organizovani kriminal definiše kao: „strukturu koja

⁵ Maltz, M. (1990), *Measuring the Effectiveness of Organized Crime Control Efforts*, The Office of International Criminal Justice, Chicago, 24

⁶ Eliot, M. (1962). *Kriminal u modernom društvu*, Svjetlost, Sarajevo, 114

⁷ Bošković, M. (1999). *Kriminološki leksikon*, Matica Srpska, Novi Sad, 21

⁸ Kokolj, M. (1996). *Organizovani kriminalitet i korupcija*, Zbornik radova sa naučnog skupa Srpsko udruženje za krivično pravo, Kopaonik, 43

⁹ Ignjatović, Đ, Škulić, M. (2012). *Op. cit.*, 28

obuhvata duge forme kriminaliteta ili iskorišćava različite sektore i sfere ilegalne ekonomije, infiltrirajući se u privredni, pa i u političko-administrativni svet.”¹⁰

Bošković smatra da: „Organizovani kriminal predstavlja dobro organizovanu kriminalnu organizaciju, sa strogom hijerarhijom, disciplinom, lojalnošću, odgovornošću i podelom zadataka, čiji je cilj ostvarivanje što većeg profita i legalizacija nezakonito stečene imovine, zahvaljujući postignutom stepenu društvenog ugleda, bilo na osnovu prodora u strukture vlasti ili uspostavljenih veza sa organima vlasti, državnim organima, legalnim poslovnim privrednim subjektima i uticajnim političkim partijama i strankama.”¹¹

Vidovi organizovanog kriminala su brojni: organizovani ekonomski korporacijski kriminalitet i kriminalitet belog okovratnika; organizovani kriminalitet zloupotrebe vlasti; organizovani kriminalitet u vezi sa oružjem i municijom; vojni kriminalitet; organizovani kriminalitet sa radioaktivnim materijalima; organizovani kriminalitet u vezi sa skupocenostima i nakitom; organizovani kriminalitet u vezi sa falsifikovanjem novca i hartija od vrednosti; organizovana prostitucija i trgovina belim robljem; nedozvoljena trgovina automobilima („auto-mafija”); organizovani kriminalitet u vezi sa iznudama (reket) i drugo.¹² Najčešće su ovi vidovi organizovanog kriminala međusobno povezani, isprepletani i u direktnoj ili indirektnoj kauzalnoj vezi.

Najzastupljenija podela uzroka organizovanog kriminala je na objektivne i subjektivne. Pod objektivnim uzrocima podrazumevaju se objektivni problem, nepravde i frustrirajuće anomalije u ekonomskoj bazi i političkoj nadgradnji društva. Ovi uzroci za posledicu imaju stvaranje društvene klime koja se ogleda u slabljenju autoriteta državne vlasti, u kojoj pojedinci ili društvene grupe ne mogu da nađu svoje mesto, što neminovno dovodi do gubljenja poverenja u politički sistem i društvene vrednosti. Subjektivni uzroci nastaju zbog ili iz objektivnih uzroka organizovanog kriminala.¹³ Prema Šikmanu uzroci kriminaliteta u zavisnosti od razvijenosti zemalja mogu biti ekonomski, socijalni i politički, što je prikazano u Tabeli 1.¹⁴

Organizovani kriminal u sve većoj meri poprima međunarodne dimenzije i utiče na bezbednost i stabilnost države spolja. Promenama organizovanog kriminala na početku XXI veka smatraju se: organizovanje tradicionalnih kriminalnih aktivnosti na globalnom nivou; povećan stepen transnacionalnih veza i oblika saradnje između

¹⁰ Stojanović, Z. (1990). *Organizovane forme kriminaliteta*, Bezbednost i društvena samozaštita, Beograd, 62

¹¹ Bošković, M. (2003). *Op. cit.*, 29

¹² Stajić, Lj. (2013). *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet, Novi Sad, 121-122

¹³ Bjelajac, Ž. (2013). *Organizovani kriminalitet*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 83

¹⁴ Šikman, M. (2009). *Kriminološki aspekti organizovanog kriminaliteta*, Defendologija, Beograd, 85

kriminalnih organizacija i višestruko uvećanje moći transnacionalnih kriminalnih organizacija u tolikoj meri da mogu da utiču na: bezbednost država, potkopavanje demokratskih institucija, usporenje ekonomskog rasta država i drugo.¹⁵

Tabela 1: Uzroci koji pogoduju nastanku organizovanog kriminala¹⁶

Uzroci	Razvijene zemlje	Nerazvijene zemlje
Ekonomski uzroci	• stvaranje slobodnih tržišta ponude i potražnje; • formiranje zajedničkih ekonomskih tržišta; • jačanje transnacionalnih kompanija; • uzurpiranje legalnih poslova za nelegalne aktivnosti.	• transformacija ekonomskog sistema; • vlasnička transformacija; • ispoljavanje određenih vidova „sive ekonomije“; • postojanje ekonomskih kriza koje dovode do pojave „crnog tržišta“.
Socijalni uzroci	• društvene promene u svim sferama društvenog života; • prisustvo i delovanje iseljeničkih zajednica; • stalna urbanizacija; • mobilnost (povećano kretanje) ljudi.	• socijalne protivrečnosti u društvu; • socijalna nestabilnost; • otuđenost, siromaštvo i izolovanost pojedinaca i društvenih grupa; • pad društvenog standarda; • druge društvene anomalije.
Politički uzroci	• globalne političke promene; • težnja uspostavljanja jedinstvenog političkog modela; • sprovođenje reformi u nacionalnim političkim sistemima i zajedničkim institucijama.	• nedemokratsko ustavno uređenje; • nefunkcionalnost društvenih institucija; • odlaganje sprovođenja političkih reformi; • politička nestabilnost; • produbljivanje unutrašnjih političkih kriza.

Postoje razni oblici ispoljavanja organizovanog kriminala kako na i unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu: a) oblik organizovanja (organizacija, grupa, banda, udruženje i sl.); b) postavljeni ciljevi (stalni finansijski dohodak, prihod, profit, političke pretenzije...), metoda delovanja (korupcija, iznuda, nasilje, zastrašivanje); c) unutrašnja organizacija (hijerarhija, zakon čutanja, disciplina) i d) kvaliteta uspostavljenih veza (državni organi, organi vlasti, političke partije i stranke, privredni i finansijski subjekti). Međunarodni organizovani kriminal može biti nosilac više različitih oblika kriminaliteta kojima se direktno ili indirektno ugrožava bezbednost više država. Mnogi ga smatraju ozbiljnom opasnošću i pretnjom po funkcionisanje pravne države i po razvoj demokratije na međunarodnom nivou, odnosno pretnjom međunarodnom miru i stabilnosti.

¹⁵ Stajć, Lj. (2013). *Op. cit.*, 189-190

¹⁶ *Ibidem.*

Prema Strategiji nacionalne bezbednosti Republike Srbije (u daljem tekstu Strategija) organizovani kriminal predstavlja: „predstavlja jednu od najznačajnijih pretnji bezbednosti Republike Srbije, posebno kada se ima u vidu intenzitet ispoljavanja i njegov transnacionalni karakter. Najzastupljeniji su sledeći oblici organizovanog kriminalnog delovanja: proizvodnja i krijumčarenje psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, krijumčarenje i trgovina vatrenim oružjem, krijumčarenje ljudi i ilegalne migracije, privredni i finansijski kriminal u vidu nedozvoljene proizvodnje i trgovine akciznim proizvodima i pranja novca, korupcija, kao i drugi manje zastupljeni oblici. S tim u vezi, posebnu bezbednosnu pretnju predstavljaju aktivnosti kriminalnih grupacija na jugu Republike Srbije, pre svega zbog njihove povezanosti sa nosiocima terorističkih, ekstremističkih i separatističkih aktivnosti.”¹⁷

3. BEZBEDNOSNI IZAZOVI, RIZICI I PRETNJE

Bezbednost je danas ključna funkcija u razvoju svakog društva. Svakim danom se usavršavaju i usložnjavaju uslovi za očuvanje ljudske egzistencije, a time se povećava i strah od neizvesnosti, kao i nesmetanog funkcionisanja segmenata društva.¹⁸ Bezbednost u savremenom dobu sa organizacionog aspekta može se analitički tumačiti kroz zasebne koherentne celine: saznavno (teorije), vertikalno (sektori: vojni, politički socijetalni, ekonomski i ekološki) i horizontalno (nivoi: individualni, nacionalni regionalni i globalni).¹⁹ Osnovni pojmovi gramatike bezbednosti su: opasnost (ono što ugrožava), referentni objekat bezbednosti (ono što je ugroženo) i sredstva i mere bezbednosti (način na koji se štiti).²⁰

Pojam *izazov* obuhvata pojave čija je štetnost i izvesnost najmanje verovatna, postojanje je destruktivno, ali u onim granicama tolerantne prihvatljivosti, jer ozbiljno ne ugrožava vitalne vrednosti. U budućnosti, izazov može uzrokovati ugrožavanje bezbednosti sa ozbiljnijim posledicama. Predstavlja najmanje štetan oblik opasnosti u sadržajno-posledičnom smislu, a u vremenskom smislu je najudaljenija opasnost od objekta bezbednosti (štićene vrednosti). Radi se o izglednoj fazi opasnosti koja može, ali ne mora biti realizovana i koja se sastoji u eventualnoj nameri njenog nosioca.²¹

Rizik se definiše kao skup različitih procesa, faktora i odnosa koji samostalno ili u interakciji mogu, ali ne moraju dovesti do posledica ugrožavanja referentnog objekta bezbednosti. Rizik se određuje kao skup različitih procesa, činioca i odnosa

¹⁷ *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, (2020). Službeni vojni list, broj 2/2020, Beograd, 40-41

¹⁸ Mijalković, S., Popović, M. (2016). *Uvod u studije bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 83

¹⁹ Ejodus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost: teorija, sektori i nivoi*, Službeni glasnik RS i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 33

²⁰ *Ibid*, 36

²¹ Bajagić, M. (2007). *Osnovi bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 130

koji samostalno ili u interakciji mogu, ali i ne moraju dovesti do posledica ugrožavanja referentnog objekta bezbednosti. Rizik sadrži veći stepen opasnosti u odnosu na izazov, veću verovatnoću nanošenja neke štete, njegovo neblagovremeno uočavanje se vrlo brzo pretvara u jasnu pretnju.²² Ozbiljan rizik za bezbednost, pored lokalnih sukoba, terorizma i organizovanog kriminala danas predstavljaju i ekološki problem, klimatske promene, zarazne bolesti i slično. Evidentno je da će skup ovih promena u budućnosti, po svojim razmerama, verovatnoći nastanka i posledicama, svakako prevazići „klasične” bezbednosne rizike, koji su prevashodno vezani za izvesnost oružanih sukoba između država, mada ni oni nisu isključeni.²³

Pretnja je svesna namera uzrokovanja štete pojedincu, zajednici ili materijalnom i kulturnom dobru da bi prinudila objekat pretnje da ispuni nametnuto ponašanje. Bezbednosna pretnja predstavlja sinonim oblika ugrožavanja bezbednosti. Konkretnija je pojava čije je nastupanje najmanje neizvesno pri čemu su štetni efekti najveći i nesporni. U savremenim državama, početkom XXI veka, a shodno promena u globalnom bezbednosnom okruženju došlo je do porasta pretnji kao što su: međunarodni terorizam i organizovani kriminal, proliferacija oružja za masovno uništavanje, masovna imigracija, pranje novca, ilegalna trgovina ljudima i robom koja podleže kontroli i slično. Navedene pretnje donose i promene u pogledu funkcionisanja sistema nacionalne bezbednosti, a to, prirodno usložnjava mehanizme za njihovu kontrolu. U takvim okolnostima subjekti bezbednosno-obaveštajnih sistema trebaju da se prilagode novonastaloj situaciji i da unaprede svoju efikasnost. Sa druge strane, to neminovno dovodi do potencijalne pretnje ravnoteži između efikasnosti sistema nacionalne bezbednosti i njegove demokratske i civilne kontrole.²⁴

Izazovi, rizici i pretnje bezbednosti Republike Srbije definisani su Strategijom. Navedeni dokument predstavlja ishodište za donošenje ostalih strategijsko-doktrinarnih i legislativnih dokumenata koji uređuju oblast nacionalne bezbednosti Republike Srbije. Rusko-ukrajinskim sukobom koji zapravo predstavlja „proksi” sukob NATO saveza i Ruske Federacije, odnosno NR Kine i IR Irana, došlo je do promena koncepta bezbednosti na globalnom nivou. Dokaz ove činjenice su zaključci sa poslednjeg NATO samita, održanog u Viljnusu od 11. do 12.07.2023. godine. Sledstveno tome, postoji potreba da se izvrši analiza stavova u Strategiji koji se odnose na opasnosti po bezbednost Republike Srbije, odnosno da se proveri lista izazova, rizika i pretnji shodno promenama u strategijskom okruženju Republike Srbije²⁵ i definišu oni najznačajniji.

²² Mijalkovski, M., Đorđević, I. (2010). *Neuhvatljivost nacionalne moći*, Službeni glasnik RS, Beograd, 170

²³ Bajagić, M. (2007). *Op. cit.*, 130

²⁴ Lazić, R. (2014). *Kontrola službi bezbednosti u Srbiji*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 13.

²⁵ Kovačević, N., Komazec, N., Mak, A. (2023). Analysis of the Impact and Actuality of Challenges, Risks and Threats to the Security of the Republic of Serbia, *Kultura polisa*, 20 (3), 149

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživački metod koji je primenjen u radu je kombinacija više metoda, i to metode razgovora (tehnika anketiranja), i statistička metoda, s tim da je u proces istraživanja bilo neminovno implementirati metode ekspertskih ocena, analize i sinteze, i indukcije i dedukcije. Ceo proces istraživanja prepliće ovih pet metoda, a osnovno pitanje je potvrđivanje stava iz Strategije u vezi sa definisanjem organizovanog kriminala iz aspekta bezbednosne pretnje. Cilj primene metode razgovora i statističke metode je utvrđivanje dominantnih stavova iz predmeta istraživanja rada, kao i sumiranje postojećih informacija o predmetu istraživanja, a da se istovremeno izbegne diskrepanca u mišljenju eksperata. Istraživački pristup koji je primenjivan inkorporira tri faze: (1) planiranje istraživanja, (2) sprovođenje istraživanja i (3) analiza rezultata istraživanja. U nastavku rada elaborirane su navedene faze procesa istraživanja.

4.1. Planiranje istraživanja

Radi planiranja istraživanja definisan je istraživački protokol, koji sadrži sledeće elemente: cilj istraživanja; istraživačko pitanje; formiranje ekspertске grupe; definisanje istraživačkog alata – anketnog upitnika; ekstrahovanje podataka i sinteza ekstrahovanih podataka.

Cilj istraživanja je da se na nivou naučne deskripcije izvrši analiza mišljenja dobijenih od strane eksperata u vezi sa definisanjem organizovanog kriminala, odnosno potvrđivanja stava u Strategiji u vezi sa organizovanim kriminalom. Realizacija definisanog cilja istraživanja ostvaruje se odgovorom na istraživačko pitanje: „*Da li je organizovani kriminal jedna od najznačajnijih izazova, rizika ili pretnji bezbednosti Republike Srbije?*“

Formiranje ekspertске grupe je izvršeno kroz nekoliko faza: određivanje veličine ekspertске grupe, izbor i ocenjivanje kompetencije eksperata i definisanje saglasnosti ekspertskih ocena. Usled obimnosti postupka formiranje ekspertске grupe, ovde će biti prikazan sa kratak pregled realizacija prethodno navedenih faza. Za potrebe istraživanja kao eksperti²⁶ odabrani su: penzionisani i aktivni pripadnici vojnih i civilnih službi bezbednosti, kao i pripadnici akademske zajednice čija je sfera interesovanja organizovani kriminal. Budući da se radi o populaciji nepoznate veličine *određivanje veličine ekspertске grupe* je urađeno prema

²⁶ Ekspert (lat. expertus – stručnjak, znalac, veštak ili lat. experiri – iskusiti) je specijalista u konkretnoj predmetnoj oblasti ili oblasti upravljanja koji: ima neophodno znanje i iskustvo; u okviru svoje kompetencije može dati ocenu objekta ekspertize; poznaje tehnologije primenjene u svojoj predmetnoj oblasti; sposoban je da oceni mogućnost primene u konkretnoj upravljačkoj situaciji i da da odgovarajuće preporuke i zaključke; i odgovoran je za date preporuke i zaključke. Prema: Milićević, M. (2014). *Ekspertsko ocenjivanje*, Medija centar „Odbrana“, Beograd, 2

ranije publikovanom modelu²⁷, prema navedenom modelu minimalna veličina ekspertske grupe je **16**. Izbor eksperata je izvršen primenom metode „snežne lavine”²⁸, primenom ove metode određena je potencijalna grupa od **34** eksperata. Ocenjivanje kompetencije eksperata je izvršeno pomoću metode Dobrova i ruske metode.²⁹ Primenom navedenih metoda od 34 potencijalna eksperata, ocenom kompetencije je za eksperte izabrano **18** lica.

Anketni upitnik je sastojao iz dva dela, u prvom delu su eksperti uneli svoje lične podatke koji su bili neophodni za ocenjivanje njihove kompetencije³⁰ prema metodama Dobrova i ruske metode; dok su u drugom delu bila formulisana pitanja vezana za izazove, rizike i pretnje bezbednosti Republike Srbije.

Ekstrahovanje podataka je vršeno na osnovu odgovora na pitanja iz anketnog upitnika, a *sinteza ekstrahovanih podataka* je vršena primenom statističke metode, konkretno pozicionih srednjih vrednosti, uz prethodnu obavljenju analizu saglasnosti ekspertskih ocena (mišljenja).

4.2. Sprovođenje istraživanja

Nakon definisanja ekspertske grupe (veličine i kompetencije) i izrade anketnog upitnika sprovedeno je anketiranje. Anketiranje je sprovedeno elektronski putem na taj način što su eksperti putem elektronske pošte dobili anketni upitnik, i isti popunjen vratili istraživaču. Nakon dobijanja ekspertskih ocena izvršena je analiza njihove saglasnosti primenom hi-kvadrat testa (χ^2). Ovde je bitno istaći da se pomoću hi-kvadrat testom ne meri veličina korelacije, već isključivo verovatnoća korelacije mišljenja eksperata, odnosno ako je hi-kvadrat test statistički značajan i korelacija je statistički značajna. Pošto je ustanovljeno da postoji korelacija ekspertskih ocena, izvršena je njihova analiza primenom pozicione srednje vrednosti-modusa, a potom je izveden zaključak.

4.3. Analiza rezultata istraživanja

Nakon dobijanja ekspertskih ocena izvršena je analiza njihove saglasnosti primenom hi-kvadrat testa (χ^2). Ovde je bitno istaći da se pomoću hi-kvadrat testom ne meri veličina korelacije, već isključivo verovatnoća korelacije mišljenja eksperata, odnosno ako je hi-kvadrat test statistički značajan i korelacija je statistički značajna. Pošto je ustanovljeno da postoji korelacija ekspertskih ocena, izvršena je njihova analiza primenom pozicione srednje vrednosti-modusa, a potom je

²⁷ Kovačević, N. (2021). *Model procene rizika upotrebe pontonirskih jedinica u vanrednim situacijama*, doktorska disertacija, Vojna akademija, Univerzitet odbrane u Beogradu, Beograd, 113-117

²⁸ Miličević, M. (2014). *Op. cit.*, 86-87

²⁹ Kovačević, N. (2021). *Op. cit.*, 119-121

³⁰ Opširnije u: Miličević, M. (2014). *Op. cit.*, 96-97

izveden zaključak – P od 1%).³¹ S obzirom na to da je proračunata vrednost hi-kvadrata manja od granične vrednosti, potvrđena je nulta hipoteza, odnosno da ne postoji statistički značajno odstupanje teoretskih od stvarnih frekvencija ocena eksperata. Navedeno predstavlja kvanitativnu obradu ekspertskih ocena.

Nakon kvantitativne analize urađena je kvalitativna analiza ekspertskih ocena. Sa stanovišta odgovora na istraživačko pitanje najznačajnija su bila dva pitanja u anketnom upitniku. Prvo „Kako definišete organizovani kriminal sa stanovišta uticaja na bezbednost Republike Srbije?” eksperti su imali mogućnost četiri odgovora: a) kao izazov, b) kao rizik, c) kao pretnju i d) bez uticaja. Primenom modusa ustanovljeno je da je organizovani kriminal kao pretnju prepoznalo 15, a kao rizik 3 eksperta. Drugo „Kako bi ste rangirali značajnost uticaja organizovanog kriminala (kao izazova, rizika ili pretnje-u zavisnosti od prethodnog odgovora) na bezbednost Republike Srbije?” eksperti su imali mogućnost pet odgovora: a) beznačajan, b) malo značajan, c) značajan, d) veoma značajan i e) najznačajniji. Primenom modusa ustanovljeno je da je organizovani kriminal sa aspekta značajnosti 16 eksperta prepoznala kao veoma značajan, a da je 2 eksperta organizovani kriminal ocenilo kao najznačajni rizik/pretnju bezbednosti Republike Srbije.

5. ZAKLJUČAK

Savremeni organizovani kriminal jeste konstantna pretnja po nacionalnu bezbednost. Kao odgovor na tu činjenicu trebaju biti: intenzivan kriminalističko-obaveštajni rad; kontinuirana i koordinirana saradnja bezbednosnih i obaveštajnih službi i aktivnosti ka daljem unapređenju te saradnje u cilju stvaranja efikasnijeg sistema zasnovanom na novim saznanjima i iskustvima, kako nacionalnih tako i stranih subjekata u borbi protiv organizovanog kriminala; i razmena informacija i unapređenje informacionih sistema između kojih ne postoji zadovoljavajuća koordinacija.³²

Na planu prevencije organizovanog kriminala veoma je važna saradnja između država. Tu, svakako, u procesu osujećivanja takvih „globalnih pojava” značajno mesto pripada nacionalnim službama bezbednosti. Pretnje bezbednosti država danas su se suštinski promenile. Iz tih razloga neophodno je da se menjaju i pokretačke sile, oblici procedure, dimenzije i mehanizmi operativnih procesa zaštite bezbednosti.

Razvijanje nacionalnih kapaciteta i potencijala Republike Srbije za delotvornu borbu protiv svih oblika organizovanog kriminala, sa posebnim naglaskom na

³¹ Tablične vrednosti za χ^2 su prikazane u Dodatku H – Granične vrednosti χ^2 , Petz, B. (1997). *Osnovi statističke metode za nematematičare*, 5. izdanje, Naklada Slap, Zagreb, 369

³² Bjelajac, Ž. (2013). *Op. cit.*, 400

suzbijanje korupcije i onemogućavanje povezivanja kriminalnih struktura sa strukturama državne vlasti, predstavlja ključni uslov za suprotstavljanje ovom negativnom fenomenu. Donošenjem i implementacijom Nacionalne strategije za borbu protiv organizovanog kriminala, Vlada Republike Srbije potvrdila je da organizovani kriminal predstavlja najopasniju i najkompleksniju vrstu kriminala. Navedena nacionalna strategija ima za cilj da se na osnovu opisa i analize legislativnog, institucionalnog i operativnog okvira borbe protiv organizovanog kriminala daju preporuke za unapređenje postojećeg sistema.

U radu su na prezentovane distinkcije i korelacije među pojmovima izazova, rizika i pretnji bezbednosti. Takođe prezentovan je organizovanog kriminala sa akademskog (definicije stranih i domaćih autora i ocene eksperata) i administrativnog stanovišta (Strategija), odnosno dokazane su sličnosti ili identičnosti sudova³³ navedenih stanovišta. Međutim, težište u radu je bilo na definisanju organizovanog kriminala kao opasnosti po bezbednost Republike Srbije, odnosno na osnovu težina posledica po bezbednost Republike Srbije kao izazova, rizika ili pretnje. Na osnovu rezultata sprovedenog istraživanja nedvosmisleno je dokazana identičnost u pogledu definisanja organizovanog kriminala kao jedne od najznačajnijih pretnji bezbednosti Republike Srbije. Sledstveno tome definisan je i uticaj organizovanog kriminala po bezbednost Republike Srbije, odnosno po bezbednost njenih konstituenata kao države.

Literatura

- Bajagić, M. (2007). *Osnovi bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
- Bjelajac, Ž. (2013). *Organizovani kriminalitet*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad
- Bošković, M. (1999). *Kriminološki leksikon*, Matica Srpska, Novi Sad
- Bošković, M. (2003). *Transnacionalni organizovani kriminalitet*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
- Ejodus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost: teorija, sektori i nivoi*, Sl. glasnik RS i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd
- Eliot, M. (1962). *Kriminal u modernom društvu*, Svjetlost, Sarajevo
- Ignjatović, Đ, Škulić, M. (2012). *Organizovani kriminalitet*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Beograd
- Kokolj, M. (1996). *Organizovani kriminalitet i korupcija*, Zbornik radova sa naučnog skupa Srpskog udruženja za krivično pravo, Kopaonik

³³ „Sud je komunikabilna veza pojmova kojom se nešto tvrdi, i koja može biti istinita ili lažna.“ Mihajlo Marković; u: Milosavljević, S, Radosavljević, I. (2003). *Osnovi metodologije političkih nauka*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Sl. glasnik RS, Beograd, 158

- Kovačević, N. (2021). *Model procene rizika upotrebe pontonirskih jedinica u vanrednim situacijama*, doktorska disertacija, Vojna akademija, Univerzitet odbrane u Beogradu, Beograd
- Kovačević, N., Komazec, N., Mak, A. (2023). Analysis of the Impact and Actuality of Challenges, Risks and Threats to the Security of the Republic of Serbia, *Kultura polisa*, 20 (3), 146-161
- Lazić, R. (2014). *Kontrola službi bezbednosti u Srbiji*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
- Maltz, M. (1990). *Measuring the Effectiveness of Organized Crime Control Efforts*, The Office of International Criminal Justice, Chicago
- Masleša, R. (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo
- Mijalković, S., Popović, M. (2016). *Uvod u studije bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
- Mijalkovski M., Đorđević, I. (2010). *Neuhvatljivost nacionalne moći*, Sl. glasnik RS, Beograd
- Milićević, M. (2014). *Ekspertsko ocenjivanje*, Medija centar „Odbrana“, Beograd
- Milosavljević, S, Radosavljević, I. (2003). *Osnovi metodologije političkih nauka*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Sl. glasnik RS, Beograd
- Petz, B. (1997). *Osnovi statističke metode za nematematičare*, 5. izdanje, Naklada Slap, Zagreb
- Stajić, Lj. (2013). *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet, Novi Sad
- Stojanović, Z. (1990). *Organizovane forme kriminaliteta*, Bezbednost i društvena samozaštita, Beograd
- *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, (2020). Službeni vojni list, broj 2/2020, Beograd
- Šikman, M. (2009). *Kriminološki aspekti organizovanog kriminaliteta*, Defendologija, Beograd

ONE APPROACH TO DETERMINING THE INFLUENCE OF ORGANIZED CRIME ON THE SECURITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary: *Today, security is a key function in the development of any society. Seen from a scientific point of view, security should give us answers when it comes to challenges, risks and threats that affect the development of the modern world, primarily as a community. The conditions for preserving human existence are improving and becoming more complicated every day, and thus the fear of uncertainty and the impossibility of predicting the smooth functioning of all segments of society is increasing. Organized crime represents a complex security challenge, risk and threat, because it incorporates several measures, actions and activities that primarily violate legislation, and create long-term negative consequences for all spheres of society. The severity of consequences for the value of society determines organized crime as a challenge, risk or threat that is, its impact on the security of the Republic of Serbia. The starting point of the work is the conceptual-categorical distinction between security challenges, risks and threats. The paper provides a theoretical overview of organized crime as a kind of social phenomenon, through a comparison of administrative and academic definitions. The results of the work were obtained through research that was carried out with the aim of defining a management model for the development of defense system capabilities. Based on these results, the answer to the question: „Is organized crime one of the most significant challenges, risks or threats to the security of the Republic of Serbia?” was obtained.*

Key words: *organized crime, influence, security, threat.*